

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים יש"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

שבט תשע"ה גליון 99

העלון מוקדש לעילוי נשמת מיכאל בן יוכבד אביגיל הנוך ז"ל ע"י המשפ' הי"ו

פרשת בא

מהו הצופן הסודי שהיה חקוק במטהו של משה, ומדוע הראהו לפרעה דוקא במכת ארבה?

ו'יאמר ה' אל משה נטה ירך על ארץ מצרים בארבה" (י, יב)

המפרשים נתחבטו מהו "נטה ירך על ארץ מצרים בארבה". רש"י פירש שה' ציוה למשה להטות את ידו כדי להביא את מכת הארבה. והאבן עזרא כתב בשם רבי משה הכהן, שהקב"ה ציוהו להניח ארבה על מטהו. וכן פירש האור החיים הקד', שציוהו לקשור ארבה אחד במטהו. ובי'מסע לועז' כתב על פי המדרש (שמו"ר ח, ג) ששמות המכות היו חקוקים במטה, ובמכה זו ציוה ה' את משה להחזיק את המטה במקום שבו כתוב 'ארבה' וביאזניס לתורה' כתב, שמה עשה כן בכל המכות, שהיה מחזיק את המטה במקום שחקוקה בו המכה.

ב. והמהרי"ל דיסקין תירץ, שבמדרש מבואר שבכל מכה ומכה היה בולט ומאיר שמה של אותה מכה. ובמכת ארבה ציוה ה' למשה שיראה לפרעה את שמה של מכת הארבה שמאיר על גבי המטה. ודוקא במכה זו נצטווה על כך, כי בשאר המכות היה ברור וניכר שהמכה באה על ידי משה שליח ה' נעיי"ש בנייאר הדבר, אך במכת ארבה שהביא ה' את הארבה על ידי רוח מורחית היה מקום לטעון שהמכה באה בדרך הטבע, ולכן היה צורך להראות לפרעה כיצד כתובה ומאירה המכה על גבי המטה ומאת ה' היא.

ברם, יש להעיר, שהנה נאמר בהגדה של פסח "רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב", והקשו המפרשים לשם מה נתן רבי יהודה סימנים בעשרת המכות, ותירץ הגר"א (ליקוטים בסוף 'שנות אליהו') שר' יהודה חולק על דברי חכמים שאמרו שם בהגדה "ובאותות, זה המטה. כמו שנאמר, ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות", ולדעתם שמות המכות היו כתובים במלואם על המטה [דם צפרדע וכיוצא], אך ר' יהודה "היה נותן בו סימנים" דהיינו במטה, ולדעתו היו שמות המכות חקוקים על המטה בראשי תיבות, דצ"ך עד"ש באח"ב, ולא היו כתובים בו במלואם.

ולאו כל זאת קשה לדברי המהרי"ל דיסקין הנ"ל, כי לפי רבי יהודה איזו תועלת היתה בכך שמה הראה לפרעה את האות א' המאירה במטה, והרי היות ולא היה כתוב 'ארבה' בפירושו היה פרעה יכול לטעון שאין הכוונה לארבה, ואין הארבה מאת ה'. אמנם המהרי"ל דיסקין נשמר מקושיא זו וכתב, שאף לדעת רבי יהודה שהמכות היו כתובות בר"ת מכל מקום כשהיה מגיע זמנה של אותה מכה היה כל שמה בולט ומאיר על גבי המטה בדרך נס.

ג. והנה לעיל הבאנו את קושיית המפרשים מנין ידע משה שהמכה הבאה תהיה של ארבה בשעה שהקב"ה לא גילה לו זאת. ולדברי הגר"א יש ליישב שלדעת חכמים שמות המכות היו כתובים בפירושו ועל פי זה ידע משה שזו מכה של ארבה. ואף לדעת ר' יהודה שרק ראשי התיבות היו חקוקים במטה, מכל מקום בשעת המכה היה כל שמה מאיר על גבי המטה [ברם, לפי כל זה קשה לדברי הידעת זקנים' הנ"ל שלא נתגלה למשה שזו מכה של ארבה וידע זאת מעצמו מחמת שארבה הוא דבר ששייך בו סיפור, ולכאורה הרי ע"י המטה היה יכול לדעת את כל המכות. ושמה לפי הדעת זקנים' היה כתוב רק דצ"ך עד"ש באח"ב, ולא כל שם המכה היה בולט אלא רק האות הראשונה, ושלא כדברי המהרי"ל דיסקין].

מדוע הלך ה'תרומת הדשן' לראות את האריות שהובאו לעירו בעיצומה של השבת? וגם על ביקורו של מרן הגרע"י במצפה התת ימי באילת

י"גם מקננו ילך עמנו וגו" (י, כו)

פירש המלבי"ם ב'ארץ חמדה', על פי דברי הגמ' בעירובין (ק, ב) שאלמלא לא ניתנה התורה היו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה. וזהו שאמר משה לפרעה "י"גם מקננו ילך עמנו, כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלהינו, ואנחנו

פרעה = ארבה, ודי לחכימא ברמיזא

"בא אל פרעה וגו', הנני מביא מחר ארבה בגבולך" (י, א-ד)

הנה מצאנו חילוק בין מכת ארבה לשאר המכות, שבהם הזכיר הכתוב בפירוש את דברי ה' למשה שעתידיה לבוא על מצרים מכה של דם וצפרדע וכיוצא, אך בארבה לא הזכיר זאת כלל. ואם נניח שה' לא אמר למשה שזו תהיה מכה של ארבה, אם כך יש להבין מנין ידע משה לומר זאת לפרעה. ונחלקו בדבר רבותינו הראשונים. דעת הרמב"ן (פס' ב') שהקב"ה אכן גילה למשה שתהא זו מכה של ארבה, אך משה לא כתב זאת בפירושו אלא ברמזו [נעיי"ש בטעם הדבר]. וכן אמרו במדרש (שמו"ר יג, ד) "גילה הקב"ה למשה איזו מכה יביא עליהן וכתבה משה ברמז, ולמען תספר באזני בנך, זו מכת ארבה".

ברם, בדעת זקנים מבעלי התוספות (י, ה) כתבו, שגם למשה לא נתגלה שזו תהיה מכת ארבה, ונאמר לו רק "בא אל פרעה וגו', ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים" וגו'. אלא שכיון שאמר לו ה' "ולמען תספר באזני בנך", ודרך היא לספר על מכת ארבה [שכן נאמר בארבה שהיה בימי יואל "עליה לבניכם ספרו"], הבין משה מדעתו שזו תהיה מכה של ארבה.

ב. ורמז נפלא אמר בזה רבי שמשון מאוסטרופולי (פרד"י פס' ב'), שבידוע באותיות בומ"פ מתחלפת האות ב' באות פ', וכן באותיות אחה"ע האות א' מתחלפת באות ע'. ואם נחליף במילה "פרעה" את האות ב' במקום פ', וא' במקום ע', תתקבל המילה "ארבה". וזהו "בא אל פרעה", כלומר שאם תכניס את אותיות "בא" ל"פרעה" במקום פ' וע', תמצא את שם המכה הבאה שהיא ארבה. ולכך אמר ה' "למען שתי אותותי אלה בקרבך", דהיינו שישים את שתי האותיות הללו [ב' וא'] בקרבך, כלומר באותיות "פרעה".

ונמצא שגם אם מכת ארבה לא נאמרה בפירושו למשה, מכל מקום נרמזה היא לו במילים "בא אל פרעה", ודי לחכימא ברמיזא.

הגילוי המדהים בתורת ר' צדוק הכהן אודות

שפת העופות והארבה וכל בעלי החיים

"ולמען תספר באזני בנך וכן בנך" (י, ב)

לעיל הבאנו את דברי המדרש "ולמען תספר באזני בנך- זו מכת ארבה". ולכשנתבונן נמצא שעל אף שמצות סיפור יציאת מצרים מכילה את כל עשרת המכות, מכל מקום הציווי על סיפור זה נזכר דוקא במכת ארבה. ומכך מוכח שסיפור יציאת מצרים לדורות שייך ובוטל במכת ארבה יותר משאר המכות. ולכאורה הרי גם בשאר המכות יש סיפורים רבים שאפשר לספרם בכל דור, ומזהו אם כן סיפור המיוחד של מכת ארבה.

ופירש ר' יוסף בכור שור (פס' ב') בשם הברטנורא [וכ"כ המהר"ל ביגור אריה], שבארבה שייך סיפור דברים לדורות יותר משאר מכות, כי כל המכות שהיו במצרים אינן מצויות בטבע לדורות מלבד מכת ארבה שמצויה לבוא, ומשום כך הבריות שישמעו ק' ר', וכן בכל מיני בעלי החיים. וכתב, שהאות המיוחדת לארבה היא האות ס', ונעיי"ש שביאר את הקשר בין הארבה לאות ס'. ולפי המבואר לעיל שעיקר סיפור יציאת מצרים לדורות הוא מכת ארבה הרי שיאה ונאה לו האות ס' שהיא ראשית המילה 'סיפור', ובהשמיעו את קולו לבריות כאילו אומר הוא להם ספרו ושוחו בנפלאות הבורא.

ב. והנה כתב רבי צדוק הכהן (פר"צ אות ב'), שלעומת האדם שמדבר ומשוחח בכל כ"ב האותיות, הרי שבעלי החיים אינם משוחחים בכל האותיות, ולכל אחד מהם יש אות או אותיות מסויימות שהטבע בו הבורא לדיבר בהם. כמו שהעופות מצמצפים 'צוף צוף', כי נמשלו להם האותיות צ' פ', וכן התרגול מקורקק באותיות ק' ר', וכן בכל מיני בעלי החיים. וכתב, שהאות המיוחדת לארבה היא האות ס', ונעיי"ש שביאר את הקשר בין הארבה לאות ס'. ולפי המבואר לעיל שעיקר סיפור יציאת מצרים לדורות הוא מכת ארבה הרי שיאה ונאה לו האות ס' שהיא ראשית המילה 'סיפור', ובהשמיעו את קולו לבריות כאילו אומר הוא להם ספרו ושוחו בנפלאות הבורא.

אליהו בן רחל חלפון ז"ל
חממה בת אהרון שעירי ע"ה
חנן בן רחל קוש ז"ל

ששון בן עליזה ז"ל ע"י גב' בנימין
שמואל בן חנה ע"י גב' בנימין
רחל בת גיזלי כמנונה חלפון ע"ה

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאיה בת תאגיה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
צביה בת סרה ע"ה

ב. ויש להקשות לדעת הפסיקתא, שהרי במסכת סוטה (יב, ב) דרשו שבת פרעה ירדה לרחוץ מגילולי בית אביה, ולכאורה כיון שנתגיירה הרי היא כבת ישראל, ובכורי ישראל ניצלו, ומדוע הוצרכה לתפילת משה?

ויש לתרץ, שהנה כתב הרמ"א (שם סע' ב') שאם בנו הבכור קטן יתענה האב במקומו עד שיגדל, וביאר הגר"א שזהו משום שמייתת בכורות מצרים היתה בעוון אביהם ואמם. ולפי זה אפשר שעל אף שבתיה נתגיירה היתה צריכה למות מחמת עוון אביה, אלא שניצלה בזכות משה. ברם, יש לדחות ש'גר שנתגייר קטן שנולד דמי', ואם כן פרעה אינו נחשב אביה כלל, ולא היתה צריכה להענש מחמתו.

ויתכן לומר שלדעת הפסיקתא בת פרעה ירדה ליאור שלא כדי לרחוץ מגילולי בית אביה ולא נתגיירה, אלא כדעת רבנן (שמו"ר א, כג) שירדה לרחוץ כיון שהיתה מצורעת, ומיד שנגעה בתיבה נתרפאה, ולכן חמלה על משה ואהבה אותו אהבה יתירה. ואם כן היתה היא מצרייה ולא ניצלה אלא בזכות משה נאך יש להעיר שבספר דברי הימים (א' פ"ד פס' יח) מבואר שכלב בן יפונה נשא את בתיה לאשה ומן הסתם גיירה. ושמה יש לומר שלדעת רבנן נתגיירה רק לאחר מכן.

ג. וראיתי לציין כאן דבר פלא שהביא במדרש הלפניות (ערך 'בתיה וצפוריה') בשם הוזהר הקד', שבתיה וציפוריה היו תאומות שנולדו יחד עם משה, ופרעה ויתרו לקחו אותן מן השוק מחמת יופיין ואימצו אותן (ולא נתפרש שם מדוע לא נשארו בבית הוריהם). ועוד אמרו שם, שמצד הדין היה מותר למשה לישא את בתיה לאשה אף שהיתה אחותו, כיון שהיה זה לפני מתן תורה, אך נמנע מכך היות ונטמאה בגילולי פרעה, ואע"פ שירדה ליאור לרחוץ מטומאתה, מכל מקום נשאר בה רושם מסויים, ולכן העדיף לישא את ציפוריה שלא נטמאה בעבודה זרה, ובפרט שעתידיה תורה להינתן על ידו ובה נאסר לישא ב' אחיות. וניתכן שזו הסיבה שמשם פרש מציפוריה לאחר מתן תורה היות והיתה אחותו. ואמנם במס' שבת (פז, א) מבואר, שמשם פירש ממנה מדעתו ולא מן הדין, כי דעת התלמוד כפשט הדברים שלא היתה אחותו אלא בת יתרו.

אך בספר 'ערך מקדש' לרבי רפאל משה אלבאז זצ"ל (נולד בצפון שבמרוקו בשנת תקפ"ג (1823) ונפטר בתרנ"ו (1896), חיבר ספרים רבים וניהן כדיון במשך 45 שנה) הקשה רבות על דברים אלה: א. אם היא תאומתו של משה אם כן היתה בת ג' חדשים כמוהו כשהושלך ליאור וכיצד יתכן שירדה לרחוץ ביאור. ב. תינוקת בגיל כזה אינה מדברת וכיצד אמרה "מילדי העברים זה". ג. לפי הדעה שהאבות והשבתים יצאו מכלל בני נח והיה להם דין של ישראל כיצד נשא משה את ציפוריה. ד. כשם שנמנע משה מלישא את בתיה מחמת איסור ב' אחיות שעתידיה התורה לאסור, היה לו להימנע מלשאת את ציפוריה אחותו שגם אותה עתידה התורה לאסור. והניח הדברים בצריך עיון. ונבקוטרס 'למכסה עתיק' לר' חיים קניבסקי שליט"א, הביא מדרש דומה שציפוריה ובתיה היו אחיות מאם, ופרעה ויתרו אימצו אותן מחמת שנתיותו, אך לא אמרו שם שהיו תאומות של משה.

פרעה ניצל מטביעה בים סוף בזכות משה

וישראל שהתפללו לה' שירחם עליו

"וברכתם גם אותי" (יב, לב)

כתב האבן עזרא (פס' כה'), שפרעה נתן למשה בהמות שיקריבו עבורו להשי"ת בהר סיני, ויהא לו הדבר לכפרה ולכריכה. אלא שלמעשה מבואר ברמב"ן (פס' כה) שמשם לא הקריב קרבנות אלו, כי רצון ה' היה להענישו ולייסרו ושלא יתכפר עונו. ואמנם מלבד הקרבנות ביקש פרעה ממשא ישראל שגם יתפללו עליו [ראה רש"י כאן], וכתב הנצי"ב ב'העמק דבר' שאכן משה וישראל התפללו לה' שירחם על פרעה, ובזכותם ניצל ולא טבע בים סוף.

לא נדע מה נעבור את ה' ער בואנו שמה", כלומר שעדיין לא ניתנה לנו התורה ואין אנו יודעים כיצד לעבוד את השי"ת אלא על ידי התבוננות בהנהגתם של בעלי החיים, ומהם 'ניקח' ונלמד את דרכי עבודתו ית'.

ובפירושו לתנ"ך הוסיף המלבי"ם (פס' כה'), שמשם אמר לפרעה שגם אם נשאיר את מקננו פה במצרים ילך הוא מעצמו ולא ירצה להישאר כאן, כמו הפר של אליהו שהלך מעצמו להישחט לקרבן, וממנו נקח מוסר לעבוד את ה' ולמסור נפשנו על כבוד שמו ונאי"ה בשבוע הבא בגליון ה-100 נרחיב בדברי האר"י ז"ל שגילה מי מדורו של משה נתגלגל באותו פר של אליהו שקידש שם שמים, וכיצד קשור הדבר לציאת מצרים וקריעת ים סוף.

ב. ובשו"ת יביע אומר (ח"ד אר"ח סי' כ') נשאל מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל האם יש צד איסור בביתו בגן החיות ובהסתכלות בחיות ובעופות הנמצאים שם. והביא את דברי החיד"א ב'מובר קדמות' (מערכה ב' אות כב') שסיפר על עצמו שביקר בגן החיות בלונדון וראה שם חיות משונות, ונשר יפה מאד בן מאה שנה, ועוד כמה מיני חיות מאמריקה. ואם כן מוכח שמותר לבקר בגן חיות כי מתוך כך יכיר את גדולת השי"ת. ובספר 'לקט יושר' (או"ח עמ' סו') לרבי יוסף בן משה כתב, שרבו מהרא"י נהאו ר' ישראל איסרלין בעל שו"ת 'תורת הדשן' לא ראה אריה מימיו, ופעם אחת שמע ביום השבת שהובאו לעיר שני אריות, והלך לראותם. וכתב מרן, שכן שמענו על חסידים ואנשי מעשה שעשו מעשה וביקרו בגן החיות, ויש להם על מה שיסמוכו שכן נראה עיקר ההלכה. ואף מרן עצמו ביקר בתחילת כהונתו כראשון לצינן במצפה התת ימי באילת כשהגיע לעיר זו לחזק ולהרים את קרן התורה, ובגודל חכמתו ציטט בעל פה מדרשים ודברי חז"ל אודות כל אחד ואחד ממאות סוגי הדגים שהיו שם! כפי שהעיד בנו מרן הראש"צ הגר"י יוסף שליט"א בשיעור במוצ"ש פר' וארא.

היתכן שבתיה וציפוריה היו תאומות שנולדו עם

משה? ומדוע היתה בתיה בסכנה במכת בכורות

על אף שנתגיירה?

"ומת כל בכור בארץ מצרים, מבכור פרעה היושב על כסאו וגו'" (יא, ה)

בהלכות פסח (סי' ת"ע סע' א') נחלקו הפוסקים האם נקבות בכורות מתענות בערב פסח תענית בכורות, וכתב מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל (יחוד"ח ח"ג סי' כה') שהדבר תלוי במחלוקת המדרשים האם גם הנקבות הבכורות של מצרים מתו. שבמדרש רבה (שמו"ר טו, יב) אמרו "שה תמים זכר, על שם שהוא הרג בכורי מצרים וחס על בכורי ישראל", וכתב בחידושי הרש"ש שמשמע מכאן שלא נהרגו אלא בכורות זכרים ולא נקבות. אך בפסיקתא (פישקא ז') אמרו "בת פרעה בכורה היתה, ובזכות מה ניצלה? בזכות תפילתו של משה". וכן אמרו במדרש (שמו"ר יח, ג) "הנקבות הבכורות אף הן מתו חוץ מבתיה בת פרעה שנמצא לה פרקליט טוב זה משה" (נדברי המדרש רבה סותרים זה לזה וצ"ע).

וכן מוכח בספר הישר, שבו מסופר אודות ליל מכת בכורות, "ותצא בתיה בת פרעה עם המלך בלילה ההוא לבקש את משה ואהרן, וימצאו אותם אוכלים ושותים ושמהים עם כל ישראל. ותאמר בתיה למשה, הלא זה יהיה גמול הטוב אשר עשיתי אליך אשר גודלתוך וטופחתיך, ותביא עלי ועל בית אבי הרעה הזאת. ויאמר אליה משה, הלא עשר מכות אשר הביא ה' על כל מצרים האם הגיע אליך רע מכולם אם באה אליך אחת מהן. ותאמר לא. ויאמר אליה משה, הגם כי את בכורה לאמך לא תמותי ולא יבוא לך רע", ומשמע שגם הבכורות הנקבות מתו מלבד בתיה. ויש לציין דברי המהר"ל דיסקין, שמשם הושלך ליאור בחצות הלילה ולכן עמדה וכתוה לבתיה בחצות הלילה של מכת בכורות.

מעתה אוצרות 'בארה של תורה' גם בטלפון וברשת או בנגן האישי. בעמדות 'קול הלשון' בכל

רחבי הארץ, ובאתר 'קול הלשון', או בטל' 03-6171001 [יש להקיש 1-1-2-48-1-1].

ניתן להצטרף למאות המנויים ברשימת התפוצה ולקבל את העלון ישירות לדוא"ל בכל שבוע.

"ב"ה עומד לצאת לאור ספר 'רביד הזהב' מאת הרב ראובן גולן שליט"א ראש כולל 'שערים המצויינים' רחובות.

בספר מאות עמודים ובהם ביאור וסיכום הלכות ומלאכות שבת, מסוגיות הגמ', טור ב"י שו"ע ומשנ"ב, ועד לאחרוני זמננו ספרדים ואשכנזים. יש בו תועלת רבה לחפצים ללמוד הלכות שבת בהבנה משורשי הסוגיות, ובפרט למגידי שיעורים ולנבחנים במבחני ההסמכה לרבנות הראשית. אברכים רבים ברחבי הארץ נעזרו בקונטרסים שיצאו עד עתה, וקיבלו בהירות הבנה ובקיאיות בהלכות סבוכות אלו.

מתוך הסכמת הגאון רבי דוד יצחק שפירא שליט"א ראש ישיבת 'באר יעקב': "הפליא לעשות בסדר נפלא דבר דבור על אופניו ויסודותיו וביאוריו בשפה ברורה ובנעימה. והדרך סלולה כשלחן ערוך ומוכן לפני הלומדים. ומנחיל הררי הלכות שבת באהבה וברצון לכל יושבי אהלים. והמה בנועם מהמקורות הצמודים של רבותינו הראשונים והאחרונים. אשר גם יד המחבר בפירושו וביאורו ודקדוקו הם מלאכת מחשבת שיש בה חכמה רבה".
המעוניינים להקדיש ולהנציח את הספר או חלקים ממנו לעילוי נשמת יקריהם, או לרפואה והצלחה יפנו למחבר בטל' 050-4122172

לעילוי נשמת שמעון בן דוד פיקל ז"ל ♦ זכריה בן משה וחנה כהן ז"ל ♦ אדל בת רחל חמאוי ע"ה ♦ שמעון בן מוסא כורש ז"ל

רפואה שלימה
למרים בת סימי תחי'

אודל בת אברהם ארלן ע"ה
אברהם בן בן-ציון ארלן ז"ל
בן-ציון בן משה ארלן ז"ל

אליהו בן זוהרה הטוול ז"ל
מאיר בן גיורג'יה יצחק ז"ל
מיסה בת סטורי אסתר דבש ע"ה